

Rahvusliku liikumise esimesi üritusi Rakveres

19. sajandi 60-ndaist aastaist alates omandas Eestis levinud pärisorjuse igandite vastu suunatud ühiskondlik-poliitiline liikumine sügavalt rahvusliku, saksavastase värvingu. Rahvuslik liikumine sai alguse Lõuna-Eestis, eriti Tartu- ja Viljandimaal, kus kapitalistlike suhete areng oli jõudnud tunduvalt kaugemale kui Põhja-Eestis. Suuresti hoogustus rahvuslik liikumine 1870-ndail aastail, millal algas võitlus esimese eestikeelse keskkooli — Eesti Aleksandrikooli rajamise eest. Kõikjal asutati kooli jaoks raha kogumise organisatsioon, nn. abikomiteesid. Samal ajal rajati kohtadel hulgaliselt eestiseltse, korraldati esimene ülemaaline laulupidu jne.

1870-ndate aastate teisest poolest alates muutus rahvuslik liikumine hoogsamaks ka Virumaal, eriti selle keskuses Rakveres. Siin rajati mitmeid eesti seltse, organiseeriti Eesti Aleksandrikooli abikomiteesid, hakati välja andma eestikeelset kirjandust ja ajakirjandust. Rahvusliku liikumise tõusu Rakveres 19. sajandi 70-ndate aastate II poolel ja 80-ndate aastate alguses näitavad kujukalt järgmised faktid.

1876.—1886. a. töötas Rakveres linna- ja hiljem kreiskooli õpetajana eesti rahvusliku liikumise üks aktiivsemaid tegelasi, kirjanik ja paljude kooliõpikute autor Johann Kunder.

1876. a. rajati Rakveres «Viru Eesti Selts «Kalevipoeg»», mis oli ühtlasi esimeseks eesti seltsiks kohapeal. 1880. a. pandi alus teisele eesti seltsile Rakveres. Selleks oli muusikaselts «Õõpik». Umbes sama ajal pandi siin alus veel seltsile «Linda». 1877. a. on pärit Rakvere Vabatahtlik Tuletõrje Selts.

1880. a. rajas G. Kuus Pikas tänavas (majas, kus praegu asub tööstuskombinaadi «Viru» keemiline puhastus) esimese eesti trükikoja. Siin trükiti mitmeid J. Kunderi, P. Jakobsoni ja teiste eesti autorite teoseid, kooliõpikuid jm. Seal avati novembris 1882. a. ka Rakvere esimene raamatukogu, kust laenutati eestikeelset kirjandust. See asutati kohalike elanike vabatahtlikest annetustest laekunud summade arvel. Raamatuid oli kogus alguses 380.

Esimene eestikeelne ajaleht «Valgus» ilmus Rakveres alates 2. detsembrist 1880. Selle toimetajaks oli algul «Kalevipoja» seltsi president.

28. septembril 1882. a. etendus Rakvere saksa klubis «Balti Hoov» (Pikk tn. 7) esimene eestikeelne näitemäng.

Eesti Aleksandrikooli Rakvere abikomitee korraldusel oli 12. septembril 1882. a. kohaliku kreiskooli ruumes esimene suurem väljamüük. Sissetulek — 191 rbl. 45 kop. — anti Eesti Aleksandrikooli asutamise fondi.

Esimene suurem põllumajandusnäitus, nn. lojuste näitmine korraldati Rakveres 28. septembril 1870. a. Näitusel olid välja pandud 24 looma. Esimese auhinna vääriliseks tunnistati «Hulja vallast Abram Lane punnasetõmmo 2-aastane pul, kes ta ommas karjas sündinud ja ülles kasvatud, kes omma pikkuse, lühhikese jalge, veikese pea ja visipäralise näo läbbi kõigist tähtsam olli.» «Perno Postimees» nr. 45, 11. november 1870. a.).